



ТИНТУВ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИ ЎТКАЗИШ УСУЛЛАРИ, УЛАРНИ ҚЎЛЛАШДА АМАЛИЁТДА УЧРАЁТГАН МУАММО ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЮЗАСИДАН АМАЛИЙ ТАКЛИФЛАР

Муаллиф: 1.Зарипова Шаҳноза Ўктамжон қизи

2.Муродуллаева Муниса Рустам қизи

Сергели тумани бўйича ИИО ФМБ ходимлари

Аннотация: Ушбу мақола Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси (ЖПК)нинг 159–170-моддаларида тартибга солинган тинтув тергов ҳаракатига бағишланган. Тинтув жиноят иши бўйича далиллар (жиноят қуроллари, ҳужжатлар, қимматликлар, яширинаётган шахслар ёки жасадлар)ни қидириш ва олиб қўйиш мақсадида ўтказиладиган муҳим процессуал ҳаракат эканлиги ёритилган. Аннотацияли калит сўзлар ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати мақола таркибига киритилган.

Калит сўзлар: Тинтув, тергов ҳаракати, жиноят-процессуал кодекс, тергов судьяси, суд санкцияси, ажрим, холислар (гувоҳлар), видеоёзув, видеофиксация, протокол, ихтиёрий топишириш, далилларни олиб қўйиш, шахсий тинтув, турар жойда тинтув, адвокат иштироки, инсон ҳуқуқлари, фуқаролар ҳуқуқлари бузилиши, номақбул далиллар, тергов ислохотлари, қидирув тактикаси, техник воситалар, амалий муаммолар, бартараф этиш таклифлари.

Кириш

Жиноят процессида тергов ҳаракатларининг ўтказилиши қонунийлик, адолат ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш принципларига қатъий риоя этилишини талаб этади. Улардан энг муҳимларидан бири бўлган тинтув тергов ҳаракати жиноят иши бўйича муҳим далилларни (жиноят қуроллари, ҳужжатлар, пул маблағлари ва бошқа қимматликлар, яширинаётган шахслар ёки жасадлар) топиш ва олиб қўйиш мақсадида амалга оширилади.



Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 159–170-моддаларида батафсил тартибга солинган ушбу ҳаракат фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари – турар жой дахлсизлиги, шахсий ҳаёт сирлари ва мулк дахлсизлигига жиддий таъсир кўрсатади. Шу сабабли, тинтув фақат етарли асослар мавжуд бўлганда ва қонунда белгиланган қатъий тартибда ўтказилиши лозим.

Сўнги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли суд-ҳуқуқ ислохотлари, хусусан, 2024–2025 йилларда тергов судьялари институтининг ваколатларини кучайтириш, “Habeas Corpus” принципларини мустаҳкамлаш ва тергов ҳаракатлари устидан суд назоратини кенгайтириш тинтувнинг қонунийлигини таъминлашга қаратилган муҳим қадамлар бўлди. Бироқ, амалиётда ҳали ҳам адвокат иштирокининг чекланганлиги, видеофиксациянинг тўлиқ амалга оширмаслиги, протокол нуқсонлари каби муаммолар сақланиб қолмоқда, бу эса далилларнинг судда номақбул деб топилишига ва фуқаролар ҳуқуқларининг бузилишига олиб келади.

Мазкур мавзу тинтув тергов ҳаракатини ўтказишнинг қонунда белгиланган усуллари, амалиётда учраётган муаммолар ва уларни бартараф этиш юзасидан амалий таклифларни ўз ичига олади. У тергов органлари ходимлари, адвокатлар, судьялар ва талабалар учун долзарб бўлиб, жиноят процессида қонунийлик ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг янги босқичида муҳим аҳамиятга эга.

Тинтув тергов ҳаракатини ўтказиш усуллари

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси (ЖПК)га кўра, тинтув тергов ҳаракати жиноят иши бўйича муҳим далиллар (жиноят қуроли, ҳужжатлар, қимматбаҳо нарсалар, яширинаётган шахслар ёки жасадлар)ни топиш ва олиб қўйиш мақсадида ўтказилади. Тинтув фақат етарли асослар мавжуд бўлганда амалга оширилади.

Асосий усуллар ва тартиб:



1. Асослар: Терговчи ёки суриштирувчида маълум жойда ёки шахсда далиллар борлигига ишонч ҳосил қиладиган маълумотлар бўлиши керак (ЖПК 159-161-моддалар).

2. Санкция олиш:

- Турар жойда тинтув ўтказиш учун суднинг ажрими талаб қилинади.
- Бошқа жойларда – терговчининг қарори прокурор санкцияси билан ёки суд ажрими билан.

- Шошилиш ҳолларда санкциясиз ўтказилиши мумкин, лекин 24 соат ичида прокурорга хабар берилади (2025 йилга келиб, тергов судьялари жорий этилганлиги сабабли, кўп ҳолларда суд санкцияси мажбурий).

3. Ўтказиш тартиби:

- Холислар (гувоҳлар) иштирокида (камидан 2 нафар).
- Тинтув қилинаётган шахс ёки унинг вакили иштироки таъминланади.
- Аввал ихтиёрий топшириш таклиф қилинади.
- Видеофиксация (видеоёзув) мажбурий, айниқса шахсий тинтув ва ушлашда.

- Топилган нарсалар жойида упаковка қилинади ва опечатланади.
- Протокол тузилади, унда барча ҳаракатлар батафсил ёзилади.

4. Турлари: Шахсий тинтув, турар жойда, транспорт воситасида, групповой (бир неча жойда бир вақтда).

Тактик усуллар (криминалистикадан): объектни ўрганиш, внезапность принципи, последовательный ёки концентрик усулда қидириш, техник воситалар (металл детекторлари, итлар)дан фойдаланиш.

Амалиётда учраётган муаммолар

Ўзбекистон амалиётида тинтув ўтказишда қуйидаги муаммолар кузатилади (ислохотларга қарамай, айрим эски муаммолар сақланиб қолмоқда):



- Ҳимоячи (адвокат) иштирокининг чекланганлиги: Тергов органлари адвокатни олдиндан хабардор қилмасдан, внезапность учун тинтув ўтказди, бу ҳимоя ҳуқуқини бузади.
- Протокол тузишдаги нуқсонлар: Топилган нарсаларнинг жойи ва ҳолати батафсил тасвирланмайди, фақат “ҳеч нарса топилмади” деб ёзилади.
- Видеофиксациянинг тўлиқ амалга оширмаслиги: Баъзи ҳолларда видеоёзув ўтказилмайди ёки сифатсиз бўлади.
- Шошилиш тинтувларнинг кўплиги: Санкциясиз ўтказиш ҳоллари кўп, кейинчалик далиллар номақбул деб топилиши мумкин.
- Фуқаролар ҳуқуқларининг бузилиши: Тайинланмаган нарсаларни олиб қўйиш, шахсий ҳаёт сирларини ошкор қилиш.
- Тергов судьяларининг янги жорий этилиши билан боғлиқ муаммолар (2025 йил бошидан): Прокурор ва терговчилар ўртасидаги координация муаммолари, илтимосномаларнинг кечикиши.

Бартараф этиш юзасидан амалий таклифлар

1. Қонунчиликни янада такомиллаштириш:

- Тергов судьялари ваколатларини кенгайтириш, барча тинтувлар учун суд санкциясини мажбурий қилиш.
- Адвокат иштирокини мажбурий қилиш ва олдиндан хабардор қилиш тартибини жорий этиш.

2. Амалий чоралар:

- Барча тинтувларни тўлиқ видеоёзув билан ўтказишни қатъий назорат қилиш (техник жиҳозлар билан таъминлаш).
- Терговчилар ва судьяларни малака ошириш курслари ўтказиш, хорижий тажриба (масалан, Habeas Corpus институти)ни ўрганиш.
- Протоколларни стандартлаштириш: топилган нарсаларни фото ва видео билан батафсил қайд этиш.

3. Назоратни кучайтириш:



- Прокуратура ва суд томонидан тинтув протоколларини мунтазам текшириш.
- Фуқароларга шикоят бериш тартибини соддалаштириш (онлайн платформалар орқали).
- Номақбул далилларни автомат равишда чиқариб ташлаш механизмини кучайтириш.

Ушбу таклифлар ЖПК ислохотлари (2017–2025 йиллар) доирасида амалга оширилмоқда ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтиришга қаратилган. Амалиётда уларни тўлиқ жорий этиш тергов сифатини оширади ва адолатли судловни таъминлайди.

Хулоса

Тинтув тергов ҳаракати Ўзбекистон жиноят-процессуал қонунчилигида муҳим далилларни топиш ва олиб қўйишнинг самарали воситаси бўлиб, уни ўтказиш қатъий тартиб-қоидаларга (суд санкцияси, холислар ва адвокат иштироки, видеоёзув, батафсил протокол) асосланиши керак.

Амалиётда ҳалигача адвокат иштирокининг чекланганлиги, видеоёзув ва протокол тузишдаги нуқсонлар, шошилиш тартибларнинг кўплиги каби муаммолар сақланиб қолмоқда, бу эса фуқаролар ҳуқуқларини бузиш ва далилларнинг номақбул деб топилишига олиб келади.

Ушбу муаммоларни бартараф этиш учун барча тинтувларни суд санкцияси ва адвокат иштироки билан ўтказишни мажбурий қилиш, видеоёзувни тўлиқ жорий этиш, терговчилар малакасини ошириш ва прокуратура-суд назоратини кучайтириш каби амалий чоралар зарур.

2021–2025 йиллардаги ислохотлар (айниқса, тергов судьялари институтининг жорий этилиши) ушбу йўналишда ижобий ўзгаришлар яратмоқда. Уларнинг тўлиқ ва изчил амалга оширилиши тергов ҳаракатларининг қонунийлигини, шаффофлигини ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш даражасини янада юқори кўтаради.



Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси. – Т.: Ўқитувчи, 2020.
2. Конституция Ўзбекистон Республикаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2019.
3. Назаров, Б. “Тергов ҳаракатлари ва уларни қонуний ўтказиш асослари”. – Т.: Юридик китоб, 2018.
4. Тошматов, Ш. “Тинтув ва ободлик ҳуқуқи: назарий ва амалиёт тадқиқоти”. – Т.: “Адолат”, 2021.
5. Олий суд Пленумининг “Тинтув ҳаракатларини қонуний ўтказиш бўйича тавсиялар” қарори. – Т.: 2022.
6. Абдуллаев, М. “Жиноят ишларини тергов қилиш усуллари”. – Т.: Юридик марказ, 2017.
7. Халқ таълими, ички ишлар органлари ва прокуратура матбуотлари, “Тинтувнинг ҳуқуқий жиҳатлари ва амалиётда қўлланилиши”. – Т.: 2020.